

Павлушенко Т.О., аспірант
кафедри фінансів

Київський національний торговельно-економічний університет

ОЦІНКА РАЦІОНАЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ В УКРАЇНІ

Павлушенко Т.О. Оцінка раціональності використання бюджетних ресурсів вищими навчальними закладами в Україні. На основі даних Національних рахунків освіти України проаналізовано динаміку та структуру витрат на освіту за функціями, з'ясовано розподіл витрат на вищу освіту за функціями та його зміни у часі. Визначено динаміку витрат на вищу освіту, а також стан та тенденції державних витрат на вищу освіту, джерела формування бюджетних видатків на вищу освіту. Встановлено, що основна частина бюджетних коштів спрямовується на фінансування надання безпосередньо освітньої послуги. Обсяги видатків бюджету на вищу освіту мають щорічну тенденцію до зростання, але їх не вистачає для забезпечення розвитку вищих навчальних закладів. Окрім того зменшується участь недержавного сектору у фінансуванні вищої освіти, тому основне навантаження припадає на бюджетні ресурси. Намагаючись вирішити проблеми фінансування та раціональності бюджетного фінансування вищих навчальних закладів на державному рівні, у Проекті «Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року» одним із пріоритетних напрямів реформування національної системи вищої освіти визначено реформування її економічних засад.

Ключові слова: освіта, вища освіта, видатки бюджету на освіту, вищі навчальні заклади, державний сектор, освітня послуга.

Павлушенко Т.А. Оценка рациональности использования бюджетных ресурсов высшими учебными заведениями в Украине. На основе данных Национальных счетов образования Украины проанализированы динамика и структура расходов на образование по функциям, выяснены распределение расходов на высшее образование по функциям и его изменение во времени. Определена динамика расходов на высшее образование по функциям, а также состояние и тенденции расходов Государственного сектора на высшее образование, источники формирования бюджетных расходов на высшее образование. Установлено, что основная часть бюджетных средств направляется на финансирование предоставления непосредственно образовательной услуги. Объемы расходов бюджета на высшее образование имеют ежегодную тенденцию к росту, но их не хватает для обеспечения развития высших учебных заведений. Кроме того, уменьшается участие негосударственного сектора в финансировании высшего образования, поэтому основная нагрузка приходится на бюджетные ресурсы. Пытаюсь решить проблемы финансирования и рациональности бюджетного финансирования высших учебных заведений на государственном уровне, в Проекте «Стратегия реформирования высшего образования в Украине до 2020 года» одним из приоритетных направлений реформирования национальной системы высшего образования определено реформирование его экономических основ.

Ключевые слова: образование, высшее образование, расходы бюджета на образование, высшие учебные заведения, государственный сектор, образовательная услуга.

Pavlushenko T.O. The evaluation of rational use of the budget financial resources by universities in Ukraine. In the article were analyzed the dynamics and structure of education expenditures by function found the distribution of spending on higher education and its changes over time. Also determined dynamics expenses on higher education, the status and trends of public expenditure on higher education, sources of public spending on higher education. It is established that the bulk of the budget stocks go to funding the provision of direct educational services. The volume of budget expenditures on higher education have an annual upward trend, but these financial resources not enough for the development of higher education in Ukraine. Private sector reduced its participation in the financing of higher education. The main burden falls on the budgetary resources. The government tries to solve the problem of financing and efficiency of budget financing of higher education institutions at the state level in the project «Strategies for Higher Education Reform in Ukraine 2020». In this strategy one of the priority directions of reforming the national higher education system in Ukraine is reforming its economic foundations.

Keywords: education, higher education, expenditures on education, higher education, public sector, educational service.

Постановка проблеми. Поглиблення фінансово-економічної кризи, подальший економічний спад ускладнюють можливості збільшення державного та місцевих бюджетів. При цьому на фоні зростання

соціальних видатків скорочується державне фінансування навіть таких важливих для країни соціальних сфер, як освіта, зокрема вища. За умов інфляційних процесів витрати вищих навчальних закладів

зростатимуть, передусім на комунальні послуги. Внаслідок цього Україна не зможе належним чином підтримувати сталий розвиток сфери вищої освіти.

Для стабілізації економічної ситуації в державі, а також економічного і раціонального використання державних коштів Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету» від 1 березня 2014 р. № 65, якою затверджено заходи щодо економічного та раціонального використання державних коштів, передбачених для утримання органів державної влади та інших державних органів, утворених органами державної влади підприємств, установ та організацій, які використовують кошти державного бюджету [10]. Окремі положення Постанови стосуються організаційних та фінансових аспектів функціонування закладів вищої освіти в Україні.

В умовах обмеженості та дефіциту фінансування, функціонування і розвиток закладів вищої освіти, з одного боку, актуалізується проблема пошуку альтернативних джерел фінансування, а з іншого – економічного та оптимального використання фінансових ресурсів. Щоб визначити пріоритетні заходи раціонального використання бюджетних коштів вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ), необхідно проаналізувати динаміку їх розподілу та їх структуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти формування і використання фінансових ресурсів закладів освіти розглядалися в роботах Т.М. Боголіб, Н.М. Волосової, Л.І. Гальківої, Г.В. Герасименко, М.І. Зверякової, Т.В. Каневої, В. Когут, О.Ю. Маліновської, І.П. Мігус, В.А. Савчука, Н.Ф. Стеблюка, Л. Шевченко [1–3; 5–8; 11] та ін. Проблеми фінансування та розподілу витрат у вищих навчальних закладах, зокрема важливі аспекти раціональності використання бюджетних ресурсів вищими навчальними закладами в Україні, досліджені недостатньо, а з урахуванням реформ, що відбуваються нині у сфері вищої освіти, погіршення ситуації в державному бюджеті вони набувають більшої актуальності.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні динаміки та структури витрат на освіту в цілому та вищу освіту зокрема, у тому числі видатків бюджету на фінансування функціонування та розвитку системи вищої освіти в Україні.

Виклад основних результатів. Основним видом діяльності вищих навчальних закладів є надання освітніх послуг. Саме вони задовольняють особистісні (кінцевий споживач), колективні послуги, що являють собою сукупність корисних властивостей, які повинні задовольнити потреби споживачів, пов'язані з одержанням кваліфікації (підприємство-роботодавці) та суспільні (держава, суспільство) потреби [4]. Їх надання є основним напрямом діяльності вищих навчальних закладів, для здійснення якого потрібні певні обсяги фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси закладу освіти трактуються як сукупність грошових надходжень, які перебувають у

розпорядженні закладу освіти і призначені для виконання зобов'язань щодо надання освітніх послуг своїм замовникам та фінансування процесів, які забезпечують організацію і нормальне протікання навчально-методичного процесу [11].

Відповідно до системи національних рахунків, окрім витрат на основний вид діяльності, ВНЗ використовують фінансові ресурси на другорядну діяльність, які включають витрати на медичні послуги, послуги харчування адміністративні послуги, у т. ч. комунальні, фінансові платежі, відрядження, будівництво та ремонт (капітальні витрати), а також витрати на другорядну діяльність, пов'язану з навчанням. До складу останніх входять витрати на інвентар та обмундирування, транспортні послуги, підручники та канцелярські товари, фінансові послуги/трансферти населенню, стипендії, субсидії, поточні та капітальні трансферти.

У структурі витрат на освіту найбільшу частку становлять витрати саме на освітні послуги, тобто на основну діяльність закладів (рис. 1). Причому простежується тенденція до їх зростання. Якщо в 2010 р. частка витрат на освітні послуги становила 77,2%, то в 2013 р. вона зросла і перевищила 80%. В Україні у структурі витрат на освіту за функціями вагома частка належить витратам на адміністративні послуги та послуги харчування, які в 2013 р. порівняно із 2010 р. незначно, але скоротилися.

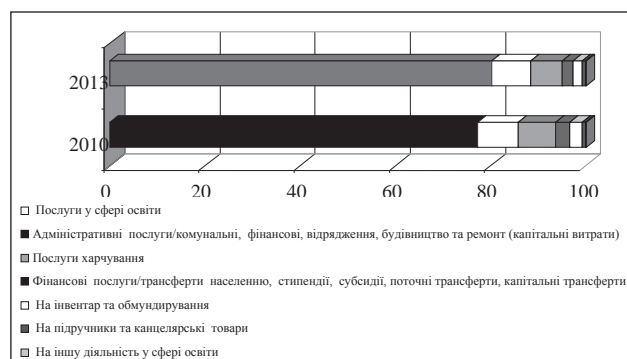

Рис. 1. Структура витрат на освіту за функціями в 2010 та 2013 рр.

Джерело: складено за [9]

Розподіл витрат на вищу освіту має свої специфіку та відмінність (табл. 1). У 2007 р. майже 18 млрд. грн. було спрямовано на надання освітніх послуг, що становило 77% від загальної суми витрат на вищу освіту. При цьому більша їх частина (95,7%), приходилася на фінансування освітніх послуг першого етапу вищої освіти. Співвідношення витрат на освітні послуги між вищими навчальними закладами I–II та III–IV рівнів акредитації розподілилося як 20/80. У цілому більша частка витрат на вищу освіту припадає на вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації.

У межах закладів освіти на фінансування другорядної діяльності виділяється 13,3% витрат на вищу освіту та 9,3% – на другорядну діяльність, що

Таблиця 1

Розподіл витрат на вищу освіту за функціями в 2007 р., млн. грн.

Напрями витрат	2007					Частка витрат за статтями, %
	Перший етап вищої освіти			Другий етап вищої освіти	Усього витрати на вищу освіту	
	Вища освіта у ВНЗ I-II рівнів акредитації	Вища освіта у ВНЗ III-IV рівнів акредитації	Усього на перший етап вищої освіти			
Послуги у сфері освіти	3437,9	13723,3	17161,2	772,5	17933,7	77,41
Другорядна діяльність у межах закладів освіти	459,3	2527,4	2986,7	95,4	3082,1	13,30
У т.ч.						
Медичні послуги	0,0902	0,97	1,0602	0,0726	1,13	0,005
Послуги харчування	405,4	2145,6	2551	0,6207	2551,6	11,01
Адміністративні послуги/ Комунальні, фінансові, відрядження, будівництво та ремонт (капітальні витрати)	53,9	380,8	434,7	94,7	529,4	2,29
Другорядна діяльність, що пов'язана з навчанням	320	1801,5	2121,5	29,4	2150,9	9,28
У т.ч.						
Інвентар та обмундирування	117,8	709,2	827	1,3	828,3	3,58
Транспортні послуги	0,99	9	9,99	5,3	15,29	0,07
Підручники та канцелярські товари	51,8	268,9	320,7	0	320,7	1,38
Фінансові послуги/трансферти населенню, стипендії, субсидії, поточні трансферти, капітальні трансферти	149,3	814,4	963,7	22,8	986,5	4,26
Усього	4217,2	18052,2	22269,4	897,3	23166,7	100

Джерело: складено за [9]

Таблиця 2

Розподіл витрат на вищу освіту за функціями в 2013 р., млн. грн.

Напрями витрат	2013					Частка витрат за статтями, %
	Перший етап вищої освіти			Другий етап вищої освіти	Усього витрати на вищу освіту	
	Вища освіта у ВНЗ I-II рівнів акредитації	Вища освіта у ВНЗ III-IV рівнів акредитації	Усього на перший етап вищої освіти			
Послуги у сфері освіти	8723,3	30422,9	39146,2	1851,7	40997,9	93,188
Другорядна діяльність у межах закладів освіти	368,9	1889,5	2258,4	76,8	2335,2	5,308
У т.ч.						
Медичні послуги	0,22	2,01	2,23	0,073	2,303	0,005
Послуги харчування	307,3	1589,8	1897,1	0,56	1897,66	4,313
Адміністративні послуги/ Комунальні, фінансові, відрядження, будівництво та ремонт (капітальні витрати)	61,3	297,6	358,9	76,16	435,06	0,989
Другорядна діяльність, що пов'язана з навчанням	295,2	1400,8	1696	79,02	1775,02	4,035
У т.ч.						
Інвентар та обмундирування	98,02	533,9	631,92	30	661,92	1,505
Транспортні послуги	0,39	3,6	3,99	7,3	11,29	0,026
Підручники та канцелярські товари	56,1	287,3	343,4	0	343,4	0,781
Фінансові послуги/трансферти населенню, стипендії, субсидії, поточні трансферти, капітальні трансферти	141	576	717	40,75	757,75	1,722
Усього	9190,22	32846,3	42036,52	1958,5	43995,02	100

Джерело: складено за [9]

пов'язана з навчанням. У структурі витрат на другорядну діяльність більша частина витрат – це витрати на харчування. У структурі витрат на другорядну діяльність – фінансові послуги/трансферти населенню, стипендії, субсидії, поточні трансферти, капітальні трансферти і на інвентар та обмундирування.

Протягом 2007–2013 рр. відбулися суттєві зміни у фінансуванні вищої освіти як за обсягами фінансування, так і за структурою витрат (табл. 2). У 2013 р. витрати на освітні послуги зросли до 93,2%, порівняно з 77% у 2007 р. Частка витрат на другорядну діяльність у межах закладів освіти скоротилася до 5,3%, на другорядну діяльність, що пов'язана з навчанням – до 4,0%.

Слід зазначити, що в 2013 р. на оплату адміністративних послуг спрямовувалося менше 1% витрат, що на 1,3% менше порівняно з 2007 р. Майже на 7% скоротилася частка витрат на послуги харчування, у два рази зменшилася частка витрат на фінансові послуги.

За даними табл. 3, витрати на вищу освіту в 2013 р. на 89,91% перевищили їх розмір у 2007 р. Найбільше зросли витрати на освітні послуги в 2013 р. порівняно з 2007 р. – майже у 2,3 рази, на медичні послуги – у два рази, з 1,13 млн. грн. до 2,3 млн.; на 7% зросли витрати на підручники та канцелярські товари; на усі інші статті витрат обсяги витрат зменшилися в середньому на 20–26%.

Таблиця 3

Динаміка витрат на вищу освіту за статтями

Статті витрат	Млн грн		Темп росту, %
	2007	2013	
Послуги у сфері освіти	17934	40998	228,61
Другорядна діяльність у межах закладів освіти	3082,1	2335,2	75,77
Медичні послуги	1,13	2,303	203,81
Послуги харчування	2551,6	1897,7	74,37
Адміністративні послуги/Комунальні, фінансові, відрядження, будівництво та ремонт (капітальні витрати)	529,4	435,06	82,18
Другорядна діяльність, що пов'язана з навчанням	2150,9	1775	82,52
Інвентар та обмундирування	828,3	661,92	79,91
Транспортні послуги	15,29	11,29	73,84
Підручники та канцелярські товари	320,7	343,4	107,08
Фінансові послуги/трансферти населенню, стипендії, субсидії, поточні трансферти, капітальні трансферти	986,5	757,75	76,81
Усього	23167	43995	189,91

Джерело: складено за [9]

Таблиця 4

Витрати державного сектору на вищу освіту в 2007 та 2013 рр.

Напрями витрат	2007				Частка витрат державного сектору, %
	Усього	Витрати державного сектору	У т. ч.		
			Центрального Уряду	Обласних/місцевих бюджетів	
Витрати на вищу освіту	24064,3	13395,9	12152,1	1243,9	55,7
Витрати на перший етап вищої освіти	23167	12890,7	11852,4	1038,4	55,64
Витрати другий етап вищої освіти	897,3	505,2	299,7	205,5	56,30
			2013		
Витрати на вищу освіту	43995,02	31153,2	27808,6	3344,6	70,81
Витрати на перший етап вищої освіти	42036,5	30158,6	27191	2967,7	71,74
Витрати другий етап вищої освіти	1958,5	994,6	617,6	376,9	50,78

Джерело: складено за [9]

Наведені дані свідчать про суттєве скорочення витрат на другорядні витрати, не пов'язані з наданням основної освітньої послуги, що підвищує раціональність використання фінансових ресурсів вищими навчальними закладами в Україні, у тому числі бюджетних.

У цілому на частку фінансування витрат вищої освіти бюджетним коштом у 2007 р. приходилося 55,7%. У 2013 р. навантаження на державне фінансування вищої освіти значно зросло – до 71% (табл. 4). Слід зазначити, що основна частина фінансування вищої освіти забезпечується з державного бюджету, обласне та місцеве фінансування першого етапу вищої освіти становить лише 10–12%, водночас фінансування другого етапу освіти регіональні бюджети забезпечують більш як на 60%. І.П Мігус зазначає, що очевидна роль державного фінансування у забезпеченні стабільності системи освіти, якій притаманні певна інертність та консерватизм, не може бути безпосередньо включена до механізму ринку з його динамічно змінним механізмом попиту і пропозиції, конкуренцією, вільним ціноутворенням тощо [8]. Отже, в Україні за умов погіршення фінансово-економічної ситуації бюджетних ресурсів буде недостатньо для подальшого розвитку вищої освіти в державі.

Основну частку видатків бюджетів як у 2007 р., так і в 2013 р. (більше 80%) було спрямовано на фінансування основної освітньої послуги (табл. 5). Відповідно до даних Національних рахунків освіти України, винятково за бюджетні кошти фінансуються такі другорядні витрати, як фінансові послуги, у тому числі трансферти населенню, стипендії, субсидії, поточні трансферти, капітальні трансферти, медичні та транспортні послуги.

За результатами проведеного аналізу випливають такі важливі висновки:

- відзначається цілеспрямоване державне фінансування основної освітньої послуги вищих навчальних закладів, що є виправданим та свідчить про раціональне їх використання;
- обсяги видатків бюджету на вищу освіту мають щорічну тенденцію до зростання, але їх частка як у ВВП, так і у структурі загальних видатків знижується;
- зменшується участь недержавного сектору у фінансуванні вищої освіти, тому основне наванта-

ження припадає на бюджетні ресурси, що у складних сучасних умовах загрожує зростанням дефіциту фінансових ресурсів, унаслідок чого обмежуються можливості розвитку вищої освіти в Україні;

– за умов недостатнього державного фінансування вищої освіти ВНЗ буде проблематично оновлювати матеріально-технічну базу, підвищувати рівень оплати праці та стимулювати працівників, підвищувати якість освіти та конкурентоспроможність закладів.

Зважаючи на поточний стан економіки України, збільшення видатків на вищу освіту з державного бюджету у найближчі роки неможливе. Тому в Проєкті «Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року» одним із пріоритетних напрямів реформування національної системи вищої освіти Україні визначено реформування її економічних засад, спрямоване на оптимізацію використання таких коштів та створення прозорих фінансово-економічних механізмів цільового накопичення та адресного використання коштів, необхідних для реалізації в повному обсязі конституційних прав громадян на вищу освіту. До основних механізмів реформ віднесено концентрацію фінансових ресурсів держави у провідних університетських центрах за збереження фінансування провідних регіональних та галузевих ВНЗ; також передбачено забезпечення, разом з академічною, фінансової автономії ВНЗ; переведення ВНЗ зі статусу бюджетних установ до статусу бюджетотримувачів зі збереженням усіх пільг бюджетних установ; поступове передавання державним ВНЗ майна у власність [12]. За цих умов закладам вищої освіти потрібні нові механізми залучення фінансових ресурсів та забезпечення раціонального їх використання.

У проєкті передбачено, що реформа фінансування вищої освіти є складовою частиною загальної Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 р. Кінцевою метою реформи системи фінансування вищої освіти визначено підвищення ефективності державних витрат на вищу освіту без суттєвого збільшення їх частки в консолідованому бюджеті держави з метою забезпечення потреб суспільства та економіки у фахівцях із вищою освітою і гарантованого надання особам, здатним здобувати вищу освіту, якісної освіти [12].

Таблиця 5

Джерела формування бюджетних видатків на вищу освіту

Джерела бюджетного фінансування	2007			2013		
	Усього витрати, млн. грн.	Витрати на освітню послугу, млн. грн.	Частка, %	Усього витрати, млн. грн.	Витрати на освітню послугу, млн. грн.	Частка, %
Державний сектор	40296,9	31874,6	79,10	97753	79797	81,63
Центральний Уряд	14570,8	12247,5	84,06	29863,5	27824,5	93,17
Обласні/місцеві бюджети	25726,1	19627,1	76,29	67890	51972,5	76,55

Джерело: складено за [9]

Для досягнення цієї мети пропонується запровадження системи державного замовлення на фахівців із вищою освітою за прямим призначенням з урахуванням специфіки різних рівнів освіти; передбачається збільшення питомих витрат на навчання одного здобувача вищої освіти. До основних напрямів державного фінансування закладу вищої освіти віднесені [12]:

1) базове фінансування (певна сума коштів, призначення для створення та оновлення матеріальної бази, надання здобувачам вищої освіти вишівських грантів на навчання тощо);

2) фінансування наукових досліджень (можуть бути державні гранти та інші кошти державного та місцевих бюджетів);

3) кошти на навчання певної кількості здобувачів вищої освіти;

4) інші видатки цільового призначення, які розподілятимуться за конкурсом.

Реалізація реформи фінансування системи вищої освіти має вирішити проблему достатності фінансування та раціонального використання державних коштів, спрямованого на поліпшення якості вищої освіти, забезпечити усунення непрозорих механізмів фінансування освіти. Але доки ці механізми будуть визначатися та запроваджуватися, діючі механізми фінансування та витрачання фінансових ресурсів ВНЗ потребують удосконалення та оптимізації.

Висновки. На сучасному етапі ВНЗ необхідно вирішити щонайменше два найважливіших завдання у сфері використання фінансових ресурсів:

1) забезпечити достатність фінансових ресурсів для належного функціонування та діяльності закладу освіти, забезпечення високого рівня якості освітньої послуги;

2) оптимізувати використання фінансових ресурсів. На думку В.А. Савчука, це означає фінансове забезпечення всіх напрямів діяльності закладу освіти за умови отримання максимального позитивного ефекту як для закладу освіти, так і для держави [11].

Над розробкою ефективних механізмів фінансування та витрачання фінансових ресурсів працюють вітчизняні вчені. У цьому напрямі розроблено практичні рекомендації щодо впровадження системи бюджетування у вищих навчальних закладах [5]; засоби оптимізації процесу формування та використання фінансових ресурсів закладів освіти, які полягають у розбудові багатоканальної системи фінансового забезпечення закладів освіти; підвищення ефективності використання фінансових ресурсів за рахунок запровадження бюджетування; формування державної системи підтримки вищих закладів освіти на основі реалізації програми зближення науки з освітою [11]; постатейного методу планування, тобто планування видатків на короткострокову перспективу (бюджетний рік) [1]. Їх запровадження сприятиме обґрунтованому визначенню потреби у фінансових ресурсах вищих навчальних закладів та підвищенню раціональності їх використання.

Подальші дослідження потрібно спрямувати на пошук ефективних механізмів бюджетного фінансування вищої освіти та оптимального розподілу та витрачання фінансових ресурсів держави.

Список літератури:

1. Волосова Н.М. До питання визначення оптимального розподілу коштів бюджету вищого навчального закладу / Н.М. Волосова, Н.Ф. Стеблюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2210>.
2. Гальків Л.І. Загальні витрати на освіту в Україні та їх роль у формуванні інноваційного потенціалу / Л.І. Гальків // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 27. – С. 299–303 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvbdfa_2014_27_47.pdf.
3. Герасименко Г.В. Інвестиції в освіту як напрям управління якістю людських ресурсів в Україні / Г.В. Герасименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.kpi.kharkov.ua/Vestnik/2010_5/statti/Gerasimenko.pdf.
4. Дмитрів А.Я. Характеристика особливостей освітньої послуги з погляду маркетингу / А.Я. Дмитрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11323/1/7.pdf>.
5. Зверяков М.І. Методика впровадження системи бюджетування у вищих навчальних закладах / М.І. Зверяков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rectors.odessa.ua/ua/uploads/rishenny-rady2/dokla-na-zsr.doc>.
6. Когут В. Оптимізація джерел фінансового забезпечення освіти в Україні / В. Когут [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2015/оптимізація-джерел-фінансового-забе/>.
7. Малиновська О.Ю. Фінансове забезпечення діяльності закладів освіти та шляхи його удосконалення / О.Ю. Прутська, О.Ю. Малиновська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/malinovska-oyu-den-prutskaya-oo-finansove-zabezpechennya-diyalnosti-zakladiv-osviti-ta-shlyahi-yogo-udokonalennya/>.
8. Мігус І.П. Економічний підхід та пошук оптимальних шляхів фінансування системи освіти / І.П. Мігус // Економічний підхід та пошук оптимальних шляхів фінансування системи освіти : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2013. – № 2. – С. 96–103.
9. Національні рахунки освіти України у 2013 році : статистичний бюлетень / Державна служба статистики. – К., 2015. – 81 с.
10. Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2014 р. № 65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/65-2014-p>.
11. Савчук В.А. Оптимізація формування і використання фінансових ресурсів закладів освіти : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / В.А. Савчук ; Держ. подат. служба України, Нац. ун-т держ. подат. служби України. – Ірпінь, 2011. – 18 с.
12. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/docs/he_reforms_strategy_11_11_2014_1_47.pdf.